

W ostatnich latach ponownie wzrosło zainteresowanie nauczaniem początkowym, które w literaturze pedagogicznej, zwłaszcza w zakresie opracowań badawczo-naukowych, stanowi dział reprezentowany dość skromnie. Tadeusz Wróbel ma w swym dorobku wiele prac i artykułów poświęconych tejże właśnie problematyce. M.in. w 1963 r. ukazała się książka *Nauczanie i doskonalenie pisma, Wychowanie przez działanie, w 1965 r. Nauczanie języka polskiego w kl. I—IV, Ćwiczenia słownikowe oraz Ćwiczenia w mówieniu i pisaniu w 1967 r. Rok 1971 przyniósł trzy prace, zatytułowane: Wskazówki do nauczania języka polskiego, Ćwiczenia w pisaniu dla kl. II oraz Oświata i szkolnictwo we Francji. Następnie ukazała się *Praca nauczyciela w kl. I—IV w 1974 r. i w 1979 r. Pismo i pisanie w nauczaniu początkowym.**

Prezentowana tutaj publikacja *Współczesne tendencje w nauczaniu początkowym* jest drugim wydaniem (pierwsze ukazało się w 1975 r.) Dokonano w niej nieznacznych uzupełnień dotyczą-

TADEUSZ WRÓBEL

Współczesne tendencje w nauczaniu początkowym.

Wyd. II (zmienione). Warszawa 1979, PWN, ss. 439.

cych nowego planu i programu nauczania klas I—III, który wszedł u nas w życie w roku szkolnym 1978/79. Praca ta powstała w wyniku kilkuletnich studiów w byłym Instytucie Pedagogiki (obecnie Instytut Badań Pedagogicznych), prowadzonych w Pracowni Nauczania Początkowego równoległe z pracami nad projektami nowych programów dla klas niższych i, mówiąc słowami autora, ma na celu dać odpowiedź na ogólne pytanie: co się dzieje w tym zakresie u naszych sąsiadów oraz w niektórych krajach kapitalistycznych? Ostatnie bowiem dziesięciolecie w krajach obozu socjalistycznego cechuje wzmożona praca nad reformami szkolnymi zgodnie z założeniami ideowo-politycznymi. Wiele uwagi poświęca się reformie pierwszego szczebla nauczania.

Publikacja T. Wróbla składa się z dwóch zasadniczych części, poprzedzonych krótkim wprowadzeniem. Przypomina w nim autor tradycję „nauki o rzeczach” jako podstawy nauki początkowej, podkreśla m.in. wkład Komeńskiego w dzieło naukowego

opracowania początkowej nauki dziecka, omawia znaczenie Pestalozziego, wiele też uwagi poświęca poglądom J. W. Dawida. Część pierwsza zawiera informacje o sytuacji w nauczaniu początkowym u nas, w Związku Radzieckim, Bułgarii, Czechosłowacji, Rumunii i na Węgrzech. Z krajów kapitalistycznych wybrane zostały te, w których podjęto ciekawsze próby reorganizacji pracy na pierwszym szczeblu szkoły (Anglia, Belgia, Francja, Szwecja). Mówiąc o nauczaniu początkowym u nas, nawiązuje T. Wróbel do eksperymentów polskich podejmowanych na przełomie XIX i XX w., dużo miejsca poświęca nauczaniu koncentrycznemu jako nowej koncepcji nauczania, w której podstawę planu wychowawczo-dydaktycznego stanowią nie przedmioty nauczania, lecz kierunki kształcenia. Wyróżnia się pięć kierunków kształcenia: 1. poznawanie narzędzi społecznego porozumiewania się przez słowo i liczbę, 2. kształcenie przyrodniczo-techniczne, 3. kształcenie społeczne, 4. kształcenie artystyczne, 5. kształcenie fizyczne.

Interesująco wyglądają zestawienia tabelaryczne, przedstawiające plany nauczania w okresie międzywojennym oraz współcześnie. W roku 1920 na naukę w klasach I—IV przeznaczano miesięcznie 93 godziny łącznie, w roku 1946 — 92 godziny, w roku 1963 — 87. Od roku 1978/79, czyli

od chwili wprowadzenia nowych planów i programów, nauczanie początkowe stanowi pierwszy cykl kształcenia i obejmuje klasy I—III, a na naukę przeznaczają się 74 godziny miesięcznie.

Po omówieniu sytuacji w nauczaniu początkowym w wybranych krajach socjalistycznych i kapitalistycznych autor dokonuje zebrania i podsumowania charakterystycznych tendencji tego szczebla nauczania. Stwierdza, iż obejmują one problemy: „uwzględnianie w pracy poznawczej towarzyszącego jej wielostronnego działania ucznia, podkreślenie w metodach nauczania środków i sposobów aktywizujących wszelkie procesy psychiczne dziecka, szczególnie zaś procesy myślowe i samodzielną działalność, coraz częstsze uwzględnianie metod sprzyjających nauczaniu systematyzującemu w różnych wariantach nauczania łącznego, podkreślenie wartości pracy grupowej oraz dobór środków i form wpływających na uspołecznienie ucznia, prowadzenie pracy zróżnicowanej uwzględniającej indywidualne potrzeby psychiczne dzieci, troska o skuteczność w pracy z dziećmi, zmierzająca do likwidacji niepowodzeń szkolnych (wyrazem czego jest wyraźny wzrost funkcji opiekuńczo-wychowawczej, ściśle łączenie nauczania i wychowania w postaci zintegrowanych działań dydaktyczno-wychowawczych, troska o zdrowie fizyczne i psychiczne” (s. 252).

T. Wróbel dokonał trafnego określenia charakterystycznych dla współczesnej szkoły tendencji. Wziął pod uwagę wielostronność nauczania, przewidział częściową integrację nauczania łącznego i systematycznego, podkreślił wartość pracy grupowej przy uwzględnieniu indywidualnych form pracy z dzieckiem oraz łączenie nauczania i wychowania w postaci zintegrowanych działań dydaktyczno-wychowawczych.

Pierwszą część pracy zamyka rozdział zatytułowany „Nauczanie początkowe jutra”. Rozważa w nim autor takie kwestie, jak: swoistość nauczania początkowego, zagadnienie treści kształcenia i wychowania, przedmioty nauczania i ich wydzielenie w poszczególnych klasach. Daje też odpowiedź na pytanie, jak reformuje się nauczanie początkowe w przedstawionych krajach, stwierdzając, iż dokonuje się to przez przekształcenie dotychczasowej koncepcji programowej, wprowadzając do pracy w klasach młodszych sprawdzone nowe elementy systemu dydaktyczno-wychowawczego. Przekształcenie to dotyczy: „powiązania pierwszego szczebla szkoły w „dół”, tj. z wychowaniem przedszkolnym; powiązania wychowania i nauczania początkowego jako pierwszego szczebla szkoły z klasami wyższymi szkoły ogólnokształcącej; rozszerzenia funkcji opiekuńczo-wychowawczych; zapewnienia wszystkim dzieciom powodzeń

szkolnych w związku z realizacją zasady kształcenia dla rozwoju” (s. 267).

W drugiej części pracy, zatytułowanej „Wybrane problemy nauczania początkowego”, autor rezygnuje z układu monograficznego. Zostały tu omówione takie zagadnienia, jak: nauka czytania; pismo i nauka pisania; podręczniki, pomoce naukowe, urządzenia oraz wyposażenie klas; kształcenie nauczycieli klas niższych. Naukę czytania i pisania rozpatruje autor na tle współczesnych poszukiwań nowych rozwiązań w zakresie nauczania początkowego obu technik w różnych krajach. Poza tym omawia dokładnie wzory i ocenę pisma, techniki pisma oraz problem leworęczności. Mówiąc o środkach dydaktycznych najwięcej uwagi poświęca podręcznikom szkolnym, ich unowocześnieniu, funkcjom i rodzajom. Mocno akcentuje znaczenie wyposażenia i urządzenia klas, które w całości przyczyniają się do modernizacji pracy w szkole.

Omawiając kształcenie nauczycieli klas niższych T. Wróbel przedstawia tabelarycznie aktualne metody kształcenia specjalistów dla tego szczebla szkoły. Przebiega ono w trzech typach zakładów: średnich, półwyższych i wyższych, np. we Francji, Jugosławii, częściowo w Rumunii ma miejsce kształcenie na poziomie średnim. W Polsce, Czechosłowacji, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Anglii oraz Związ-

ku Radzieckim kształci się nauczycieli zdecydowanie na poziomie wyższym.

Autor omawianej tutaj publikacji opowiada się za kształceniem nauczycieli w zakresie pełnych studiów magisterskich, specjalistów trzech typów: a) pedagog przedszkola z możliwością nauki w kl. I, b) pedagog początkowego szczebla szkoły, jako wychowawca i nauczyciel klasowy z umiejętnością pracy także w najstarszej grupie przedszkola, c) specjalista przedmiotowy, o odpowiednim typie osobowościowym (s. 411). W zakończeniu swej książki T. Wróbel próbuje nakreślić sylwetkę nauczyciela specjalisty klas niższych, podkreślając jednocześnie wybitną rolę dydaktyczno-wychowawczą pracy w klasach młodszych.

Jak widać, rozprawa T. Wróbla obejmuje ogromny zakres tematyczny. Może być potraktowana jako monografia nauczania początkowego, ponieważ swym zakresem obejmuje nie tylko problem tendencji nurtujących współczesną teorię nauczania początkowego, ale także jego historię pogłębianą przez analizę planów, programów, metod i form organizacyjnych procesu nauczania.

Praca może być przydatna studentom, nauczycielom klas młodszych, wychowawcom przedszkoli i teoretykom nauczania początkowego. Komunikatywna forma przekazu jest niewątpliwą zaletą książki i czyni jej lekturę niemal pasjonującą.

ALICJA KARLIŃSKA-WŁODARCZYK